

Zlatislava Krůzová – Zdenka Kubíčková

Moravskochorvatská lidová kultura v díle Zdeňky Jelínkové

Chorvaté už v průběhu 16. století opouštěli svou vlast před tureckými náporů a usazovali se na území podél hranice uhersko-rakouské a slovensko-moravsko-rakouské. Na jižní Moravě jejich osídlení dosahovalo až na Kyjovsko. Největší koncentrace chorvatského osídlení však byla v okolí Břeclavi a na Mikulovsku. Na Mikulovsku na bývalém drnholeckém panství, především v Dobrém Poli (Gutfjeld), Jevišovce (Frjélištorf) a Novém Přerově (Nova Prerava), obklopeni německy mluvícím obyvatelstvem, si Chorvaté udrželi svou řeč, kroje a zvyky, hudbu, písně a tance.

Už v záznamech o lidové slavnosti korunovační v Brně, konané v roce 1836, se uvádí: Kromě Chorvatů se zbývající obyvatelé nevyznačují žádným zvláštním krojem. Mají také vlastní tanec a hudbu...!

Žena v chorvatském kroji z drnholeckého panství a chlapec ve slavnostním kroji moravských Chorvatů. (foto Josef Mord, Laa an der Thaya)

Životu a kultuře moravských Chorvatů byla věnována pozornost moravských, českých i chorvatských badatelů nepřetržitě od počátku 19. století. Téměř všechny zprávy a prameny se zaměřují na zvyky, lidové písně, hudbu a tanec. Často se v nich nečiní rozdíl mezi Podlužáky a Chorvaty. Je překvapující, že ve všech zprávách z první poloviny 19. století vyznívá popis tance, jeho formy, tanečních pohybů a kroků, jeho průběhu i vzájemné vazby jednotlivých tanečních figur, popis tanečních písní a též doprovodné hudby téměř stejně – pouze s některými odchylkami většinou nepodstatného významu, ať už jde o tanec z oblasti Podlužáků kolem Břeclavi nebo Ranšpurku na Moravském poli, či Chorvatů z Mikulovska.

Chorvati zaujali celou řadu významných sběratelů a národopisců. J. A. Zeman již v roce 1811 píše, že: „Vývoj lidové kultury je na jižní Moravě po staletí spojen s chorvatskou menšinou...“⁴²

Alois Vojtěch Šembera se v roce 1848 zmiňuje o chorvatských obcích: Znamenitě ohledem národopisu jsou na

Moravě osady chorvatské Frelešdorf, Nový Přerov a Dobré Pole na panství Drnholec-kém v Brněnsku. Od království Chorvátského po hranicích štýrských a rakouských až na Moravské pole táhnou a po nějakém přetřžení u Valtic do Moravy přecházejí...³ ... Jako vůbec Slované, mají velké zalíbení v tanci, hudbě a zpěvu. V neděli a ve svátek odpoledne shromažďují se staří i mladí v hospodě, by se při zvuku hudby veselili.⁴

Obce s chorvatským osídlením:
Mikulov, Jevišovka, Nový Přerov, Dobré Pole, Drnholec.

Jan Herben ve článku věnovaném chorvatským osadám na Moravě, otištěném v časopise Matice moravské v roce 1882,⁵ píše: Dobré Pole – U Suparitů zaslechli jsme pět nebo šest písní. ... Na týž nápěv⁶ zpívali nám Suparitové také píseň slovenskou. ... Když byla řeč o tancích, ... upejpala se Suparitová, ... ale vidouc, že se nesmějeme, vzala muže za pravou ruku a několikrát prostřed jizby se otočila – kousek vrtěné. ... Suparití naříkal na dnešní mládež. Už pryč zapomněla staré tance. Nyní začali (dle jeho slov) tu německou muziku na plechy.

Ivan Milčetič se zmiňuje o chorvatských muzikantech z Frélichova, Dobrého Pole a Nové Preravy:⁷ Muzikanti se nazývají „guslari“. Hrávalo se na gajdy. Poslední gajdoš zemřel v Dobrém Poli před 30 lety, tj. asi 1865. Dnes hrají pouze na „německé“, tj. plechové instrumenty (1895).

Z těchto historických pramenů i z práce v terénu vycházela také „královna tanečního folkloru“ (jak ji dnes odborníci přezdívací) Zdeňka Jelínková při své badatelské činnosti věnované lidové kultuře moravských Chorvatů. V roce 1955 svedl stejný „koníček“ lektorku Zdeňku Jelínkovou se studentkou Zlatkou Krůzovou. Bylo to množství školení, přehlídek, později programových rad a pořadů, kde se blíže poznávaly a začaly spolupracovat. Oběma společná energie, vitalita a životní optimismus připravily půdu pro dlouholetou spolupráci a přátelství. Společně dokončily výzkum zaměřený na obnovu lidové kultury moravských Chorvatů a nyní ji úspěšně realizují i zásluhou pochopení současných folklorních zpěváků a tanečníků.

Zhruba před třiceti lety se začaly na vesnicích zakládat lidové soubory. Jejich činnost byla logicky ovlivněna čerpáním z vlastních „materiálů“, tedy z oblastí, odkud lidé do pohraničí přišli – Hanácké Slovácko, Podluží, Kopanice, Dolníácko. Postupem času se však lidé sžili a dnes zde vyrůstá již třetí generace, která je na Mikulovsku doma. Tak vnikla také touha mít vlastní původní repertoár. Kroje i repertoár moravských Chorvatů byly právě národopisnému spolku Pálava velmi blízké – barevností, zpěvností. Proto se soubor rozhodl uvést práci Zdeňky Jelínkové do života, zrekonstruovat tyto poklady a předložit je i široké veřejnosti. Řadu let se tak již s lidovou kulturou moravských Chorvatů mohou setkávat návštěvníci národopisných slavností, přehlídek a dalších folklorních vystoupení díky nezměrné práci Zdeňky Jelínkové a díky úctě k tradicím oživeným souborem Pálava.

Zdeňka Jelínková je svými zkušenostmi, znalostmi a hlubokou láskou k lidovému tanci vzorem pro všechny, kteří se lidovou kulturou zabývají. Velkou část jejího celoživotního díla obrovského rozsahu a nedozírné hodnoty tvoří právě výsledky výzkumu v oblasti lidové kultury moravských Chorvatů. Její práci ocenil také Ivan Ivančan ze Zagrebu – chorvatský badatel a etnochoreolog – jako přínos pro lidovou kulturu moravských Chorvatů a Chorvatů vůbec. K její práci Lidové tance a taneční hry na Podluží⁸ Ivančan uvádí: „Pro nás je tato kniha velmi zajímavá, neboť hovoří o širší oblasti okolí

Neúnavná Zdeňka Jelínková při práci.
(foto Josef Mord, Laa an der Thaya)

Tanečníci ve slavnostním kroji moravských Chorvatů.
(foto Josef Mord, Laa an der Thaya)

Břeclavi, teritoriu, do kterého – do více míst – kdysi, již v 16. století, přišli Chorvaté. V podrobném úvodu autorka uvádí hlavní charakteristiky zábav v tomto kraji, zvláště zdůrazňuje, že Chorvaté se baví stejně jako starousedlíci, že se nenašly žádné prvky, které by byly typické jen pro ně. Nejčastější jsou různé druhy polky a valčíku, mezi nimi také vrtěná. Rozšířeny jsou zvláště verbuňky (nesporný maďarský vliv v tomto kraji), kterých uvádí Jelínková několik druhů.

Jsou zmiňovány i některé méně běžné tance dospělých a dětí, dětské taneční hry. Každý tanec má hudební zápis a text písně, popis tanečního držení a tanečních kroků a celkové slovní shrnutí. ... K jednotlivým zápisům jsou přidávány varianty zvyků z různých míst a u některých prostorově náčrt pohybu tanečníků. Mezi materiály autorka přináší i tance k písni Já su černý Jan, jehož rytmické prvky se shodují s tancem svatebním (kolo) Ja sam črni, ja z Podráví (okolí řeky Drávy). Díky mnohým hudebním, textovým a rytmickým prvkům je zřejmé, že byl do Podráví přinesen český tanec a tam se udržel dodnes, jen se změnilly některé jeho znaky. Je možné, že se tak dělo prostřednictvím školy, neboť působí především jako tanec dětský. Zachovávala jej také sokolská jednota. Ze zápisu „Šotyš-polky“ je jasně vidět shodnost tohoto tance, ovlivňoval dokonce některé naše tance, např. Tancaj, tancaj, črni kos nebo Išla žena na gosti, tyto se velmi podobají rytmicky i melodicky. ... Jak je známo, získávali naši hudebníci noty z Prahy a Vídně – původně doprovody „femeslných“ tanců, nedivme se proto těmto podobnostem. Kromě těchto důležitých podobností v dostupných materiálech můžeme pozorovat i jiné detaily, které mohou přinést významné poznatky o původu a šíření tanců.“

Hodnota dlouholeté práce trpělivé badatelky profesorky Zdeňky Jelínkové spočívá také ve velmi rozsáhlé sběratelské činnosti. Dala vzniknout záznamům zvyků, tanců a písní moravských Chorvatů, poskládaným ze střípků dochovaných historických pramenů, ale hlavně ze vzpomínek původního obyvatelstva – zdroje nejdražšího.

Celoživotní dílo Zdeňky Jelínkové – pedagožky, dlouholeté odborné pracovnice Etnologického ústavu v Brně, nositelky medaile Františka Palackého a dalších vyznamenání –

V říjnu letošního roku zemřela ve věku pětáosmdesáti let „královna tanečního folklóru“ Zdeňka Jelínková. Celému moravskému folklóru zanechala dílo velké hodnoty. (foto Josef Mord, Laa an der Thaya)

zůstane neustálým zdrojem pro práci folklorně zaměřených badatelů a inspirací pro činnost národopisných souborů.

Poznámky:

¹Zpráva vrchního úř. drnholeckého panství krajskému úřadu brněnskému z 15. června 1836. SA Brno, R. 37/24, příloha sp. No 20/Pr, sign. 723/p.

²Zeman, I. A.: Die Podluschaken. Ein kleiner Beytrag zur Ethnografie von Maehren. In Jurendes Maehrischen Wanderer. Bruinn 1811.

³Šembera, A. W.: Osady chorvátské v Moravě. In Týdeník, Brno 1848, č. 1., s. 2n, č. 2, s. 10n.

⁴Šembera, A. W.: O Slovanech v Dolních Rakousích. In Časopis Českého Musea, 1845, s. 163n.

⁵Herben, J.: Tři chorvátské osady na Moravě. In Časopis Matice moravské, r. 14, 1882, s. 1n.

⁶Před našima vraty – poznámka Z. Jelínkové.

⁷Milčetič, I.: O hrvatskom naseobinami u Moravskoj Donjoj Austriji i Zapadnoj Ugrskoj. In Vienac, Zagreb 1898. Samostatný přetisk Zagreb 1899.

⁸Jelínková, Z.: Lidové tance a taneční hry na Podluží. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, 1962.